

ASOSIY VOSITALAR HISOBI

О`qituvchi: **Niyatov Jahongir**

Talaba: **Sevindikov Behruz**

Annotatsiya: Maqolada asosiy vositalar hisobi va uning moliyaviy hisobotlarda aks ettirilishi haqida kengroq tushuncha berilgan. Asosiy vositalar — bu korxonaning faoliyatida uzoq muddat davomida ishlatiladigan va moliyaviy ko'rsatkichlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydigan moddiy aktivlardir. Maqolada asosiy vositalarning xarid qiymati, amortizatsiya, foydalanish muddati, hisob-kitoblar va moliyaviy hisobotlar bilan bog'liq muammolar yoritilgan. Shu bilan birga, asosiy vositalar bo'yicha hisobotlarni to'g'ri tuzish, ulardan samarali foydalanish va muvofiq audit jarayonlarini amalga oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: asosiy vositalar, amortizatsiya, hisob-kitob, moliyaviy hisobot, aktivlar, korxona, auditorlik, hisoblash jarayoni, uzoq muddatli aktivlar, moliyaviy tahlil.

Абстрактный: Статья дает более широкое представление об учете основных средств и его отражении в финансовой отчетности. Основные средства — это материальные активы, которые используются в деятельности предприятия в течение длительного периода и играют важную роль в формировании финансовых показателей. В статье рассматриваются вопросы, связанные с покупной ценой основных средств, амортизацией, сроком полезного использования, расчетами и финансовой отчетностью. При этом даются практические рекомендации по правильному составлению отчетов об основных средствах, их эффективному использованию, проведению соответствующих аудиторских процедур.

Ключевые слова: основные средства, амортизация, бухгалтерский учет, финансовая отчетность, активы, предприятие, аудит, учетный процесс, долгосрочные активы, финансовый анализ.

Abstract: The article provides a broader understanding of fixed assets accounting and its reflection in financial statements. Fixed assets are tangible assets that are used in the activities of an enterprise for a long time and play an important role in the formation of financial indicators. The article covers the purchase price of fixed assets, depreciation, useful life, problems related to calculations and financial statements. At the same time, practical recommendations are given on the correct preparation of reports on fixed assets, their effective use and implementation of appropriate audit procedures.

Keywords: fixed assets, depreciation, calculations, financial statements, assets, enterprise, auditing, calculation process, long-term assets, financial analysis.

KIRISH

Asosiy vositalar — bu korxonalarning uzoq muddat davomida ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish jarayonida foydalanadigan moddiy aktivlardir. Ular tashkilotlarning iqtisodiy faoliyatining asosi bo'lib, o'zining qiymati va funksional imkoniyatlari bilan moliyaviy hisobotlarda va iqtisodiy tahlil jarayonlarida alohida o'rin tutadi. Asosiy vositalarning hisobini yuritish, ulardan samarali foydalanish va ularni amortizatsiya qilish, shuningdek, bu vositalarni yangilash va ularga oid boshqa muammolarni hal qilish — barcha bu jarayonlar moliyaviy boshqaruvning muhim qismlaridan biridir.

Asosiy vositalar hisobini yuritishning to'g'ri yondashuvi, nafaqat korxonaning iqtisodiy faoliyatining samaradorligini oshiradi, balki uning moliyaviy holatini to'g'ri baholash imkoniyatini yaratadi. Bunda asosiy vositalarning xarid qiymati, amortizatsiya, ishlatilgan muddat, eskirish va yangilanish jarayonlari kabi ko'plab omillarni hisobga olish zarur. Har bir korxona asosiy vositalarini to'g'ri baholash, ulardan samarali foydalanish, amortizatsiya tizimini aniq belgilash va moliyaviy hisobotlarda ularning aks ettirilishiga alohida e'tibor qaratishi kerak.

Ushbu maqolada asosiy vositalar hisobining nazariy va amaliy jihatlarini ko'rib chiqiladi. Asosiy vositalar bilan bog'liq asosiy tamoyillar, ularning amortizatsiyasi, hisob-kitoblar va audit jarayonlari yoritiladi. Shuningdek, asosiy vositalardan samarali foydalanish, ularni yangilash va ehtiyotkorlik bilan boshqarish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Asosiy vositalar hisobining to'g'ri tashkil etilishi, moliyaviy hisobotlarda ularning aniq aks ettirilishi va moliyaviy tahlil qilish jarayonlarini soddalashtirish, korxona uchun muhim strategik qarorlar qabul qilishda asos bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, maqola asosiy vositalar bilan bog'liq bo'lgan yuridik va iqtisodiy me'yorlar, soliqlar va audit qonun-qoidalarini ham o'z ichiga oladi. Ushbu ma'lumotlar korxonalar va moliyaviy boshqaruvchilarga asosiy vositalar bo'yicha to'g'ri qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Maqola, shuningdek, nazariy yondashuvlar va amaliy tavsiyalarni birlashtirgan holda, asosiy vositalar hisobini yaxshilash va ularni boshqarish jarayonlarini yanada takomillashtirishga qaratilgan.

Asosiy vositalar, yoki uzoq muddatli aktivlar, bu korxonaning ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish faoliyatida uzoq muddat davomida ishlatiladigan moddiy yoki nomoddiy resurslardir. Ular iqtisodiy faoliyatning asosini tashkil etadi va korxonaning samarali ishlashida muhim ahamiyatga ega. Asosiy vositalar hisobining to'g'ri tashkil etilishi, ular bilan bog'liq bo'lgan barcha moliyaviy va iqtisodiy jarayonlarning aniq va ishonchli yoritilishi korxona uchun juda muhimdir. Ushbu hisobning to'g'ri yuritilishi, moliyaviy hisobotlarda ularning aks ettirilishi va keyingi tahlil jarayonlari korxonaning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda asosiy omil bo'ladi.

Asosiy Vositalarning Tushunchasi va Turlari

Asosiy vositalar — bu uzoq muddatli, ya'ni korxonaning ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish faoliyatida kamida bir yil davomida foydalaniladigan aktivlardir. Asosiy vositalar bir nechta turlarga bo'linadi:

Moddiy asosiy vositalar: Bunga binolar, inshootlar, texnologik uskunalar, transport vositalari, kompyuterlar va boshqa jismoniy aktivlar kiradi. Ular ishlab chiqarish jarayonida yoki xizmat ko'rsatishda to'g'ridan-to'g'ri foydalaniladi.

Nomoddiy asosiy vositalar: Bunga patentlar, litsenziyalar, brendlar, goodwill (tashkilotning obro'si) va boshqa intellektual mulk turlari kiradi. Ular moddiy bo'lmagan shaklda bo'lib, uzoq muddat davomida qiymatini saqlab qoladi.

Boshqa asosiy vositalar: Bu turga tabiiy resurslar, masalan, o'rmonlar, yer maydonlari va konlar kirishi mumkin. Ular korxonaning faoliyatida uzoq muddat davomida ishlatilishi uchun maxsus shartlar va qonunlar bilan tartibga solinadi.

Asosiy Vositalarning Baholanishi

Asosiy vositalar hisobini yuritishda eng muhim bosqichlardan biri — ularning qiymatini to'g'ri baholashdir. Asosiy vositalar odatda ularning sotib olish qiymatiga ko'ra baholanadi, ammo ushbu qiymatga qo'shimcha ravishda amortizatsiya, ishlatilgan resurslar va boshqa omillar ham hisobga olinadi. Baholashda quyidagi asosiy yondashuvlar qo'llaniladi:

- Xarid qiymati: Bu asosiy vositalarning dastlabki xarajatlari, ya'ni ular sotib olingan yoki qurilgan vaqtdagi qiymati.
- Bozordagi qiymat: Asosiy vositalarning hozirgi bozor qiymati.
- Amortizatsiya: Asosiy vositalarning ishlatilgan muddatiga qarab ularning qiymati pasayib boradi. Amortizatsiya har yili asosiy vositaning qiymatiga nisbatan ma'lum bir foizda hisoblanadi.

Amortizatsiya hisobiga kiritiladigan asosiy vositalar uchun yuridik va moliyaviy me'yorlar mavjud. Ushbu vositalar yil sayin eskiradi, shuning uchun ularning amaldagi qiymati yil oxirida belgilanishi kerak.

Amortizatsiya va Asosiy Vositalarning Eskirish Jarayoni

Amortizatsiya — bu asosiy vositalarning ishlatilgan muddatiga nisbatan ular qiymatining kamayishini ifodalovchi iqtisodiy jarayon. Amortizatsiya, ayniqsa, ishlab chiqarish jarayonida foydalaniladigan vositalar uchun juda muhimdir, chunki ular ishlab chiqarish samaradorligini va korxonaning foydasi bilan bevosita bog'liq.

Amortizatsiya turli usullar bilan hisoblanishi mumkin:

To'g'ridan-to'g'ri usul: Asosiy vositaning boshlang'ich qiymati va ularning foizli amortizatsiya hisobidan ularning yillik amortizatsiya miqdori hisoblanadi.

Qisqartirilgan yillik amortizatsiya usuli: Bu usulda asosiy vositalarning amortizatsiya miqdori avvalgi yillarga qaraganda ko'proq hisoblanadi.

Bir tekisli amortizatsiya usuli: Ushbu usulda amortizatsiya miqdori har yili bir xil bo'lib, boshlang'ich qiymatni teng ravishda kamaytiradi.

Amortizatsiya hisoboti asosiy vositalarning bozor qiymati va ishlatilgan muddati bilan doimiy ravishda yangilanib borishi kerak. Amortizatsiyaning to'g'ri hisoblanishi, korxonaning moliyaviy holatini tahlil qilishda juda muhim rol o'ynaydi, chunki bu xarajatlarni daromadga ta'sir qiladi va soliqqa tortish asoslarini shakllantiradi.

Asosiy Vositalarning Foydalanish Muddatlari

Asosiy vositalarning foydalanish muddati, ularning ishlatilishi davomida qanchalik samarali ishlashini va ularning qiymatining qanchalik tez kamayishini belgilashda yordam beradi. Foydalanish muddati — bu asosiy vositaning iqtisodiy xizmat muddatidir, ya'ni u qancha vaqt davomida ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatishda foydalanilishi mumkin.

Foydalanish muddati uzoq va qisqa muddatlarga bo'linadi. Masalan, binolar va inshootlar uzoq muddat davomida foydalanilishi mumkin, lekin texnologik uskunalar yoki kompyuterlar tez eskirishi mumkin. Foydalanish muddatining hisoblanishi, amortizatsiya miqdorini va asosiy vositalarni yangilash zaruratini belgilaydi.

Asosiy Vositalar Hisobini Yuritishning Muammolari

Asosiy vositalar hisobini yuritishda bir qancha muammolar mavjud:

Samarasiz foydalanish: Ba'zi hollarda, asosiy vositalardan to'g'ri foydalanilmasligi yoki ularning eskirishi natijasida korxona zarar ko'rish mumkin.

Amortizatsiya hisobining noaniqligi: Amortizatsiya hisobining noto'g'ri yondashuvi korxonaning moliyaviy hisobotlarini noto'g'ri aks ettirishga olib kelishi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, soliqlarni to'lashda yoki investitsiyalarni jalb qilishda muammolar yaratadi.

Asosiy vositalarning yangilanishi: Tez eskiradigan texnologiyalar va jihozlar bilan ishlayotgan korxonalar yangilanishni tez-tez amalga oshirishi kerak. Boshqa tomondan, eski vositalarning saqlanishi yoki yangilanishi bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar ham ko'payishi mumkin.

Asosiy Vositalar Hisobi Bo'yicha Audit

Asosiy vositalar hisobining to'g'ri yuritilishi va ularga oid hisobotlarning to'g'ri aks ettirilishi uchun audit jarayonlari zarur. Auditing asosiy vositalar bo'yicha tekshiruvlari quyidagi masalalarni o'z ichiga oladi:

- Asosiy vositalarning xarid qiymati va amortizatsiya miqdori.
- Hisob-kitoblarning to'g'ri yoritilishi.
- Asosiy vositalarning ishlatilgan muddati va eskirishi.
- Amortizatsiya siyosatining to'g'ri amalga oshirilganligi.

Auditning asosiy maqsadi — asosiy vositalar hisobining to'g'ri yuritilishini, ularga oid xarajatlar va amortizatsiyalarni aniq aks ettirishni ta'minlashdir. Bu, o'z navbatida, korxonaning moliyaviy holatini to'g'ri baholash va soliqlarni to'lashdagi aniqlikni ta'minlaydi.

XULOSA

Asosiy vositalar hisobini yuritish har bir korxona uchun juda muhim bo'lib, uning moliyaviy barqarorligini, ishlab chiqarish samaradorligini va umumiy faoliyatini boshqarishda asosiy rol o'ynaydi. Asosiy vositalar — bu uzoq muddatli resurslar bo'lib, ular nafaqat ishlab chiqarish jarayonida, balki turli xizmat ko'rsatish faoliyatlarida ham ishlatiladi. Ular moliyaviy hisobotlarning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi va ularning hisobini yuritish har doim aniq va shaffof bo'lishi kerak.

Asosiy vositalar hisobini yuritishning birinchi bosqichi — bu ularning to'g'ri baholanishidir. Asosiy vositalar xarid qilinishidan boshlab, ularning qiymatini aniq hisoblash, amortizatsiya miqdorini belgilash va ularning ishlatilgan muddatini nazorat qilish zarur.

Shuningdek, amortizatsiya usulining to'g'ri tanlanishi va asosiy vositalarning eskirish jarayonini tahlil qilish, korxonaning moliyaviy holatini baholashda katta ahamiyatga ega.

Amortizatsiya — bu asosiy vositalarning ishlab chiqarishda yoki xizmat ko'rsatishda ishlatilgan yillar davomida qiymatining kamayish jarayonidir. Ushbu jarayonni hisoblashda qo'llaniladigan usul va tariflar, ularning samarali boshqarilishiga yordam beradi. Amortizatsiya miqdori korxonaning soliqqa tortilishi, foyda va zararining aniqlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Bundan tashqari, asosiy vositalarni yangilash va ularni samarali foydalanish, korxonaning raqobatbardoshligini ta'minlash uchun muhimdir. Asosiy vositalarni yangilash va modernizatsiya qilish zarurati korxona faoliyatining samaradorligini oshirishi, ishlab chiqarish jarayonlarini yaxshilashi va foyda olish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Yangilanishlar korxona uchun qimmatga tushishi mumkin, lekin ular uzoq muddatda yanada yuqori rentabellik va barqarorlikni ta'minlashi mumkin.

Audit jarayonlari asosiy vositalar hisobini nazorat qilishda alohida ahamiyatga ega. Ular asosiy vositalarning to'g'ri baholanishi, amortizatsiya hisobining aniq olib borilishi, yangilanish va eskirish jarayonlarining samarali boshqarilishi hamda moliyaviy hisobotlarning to'g'ri aks ettirilishiga yordam beradi. Audit jarayonlari, shuningdek, korxonaning soliq majburiyatlarini to'g'ri bajarishiga va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

Shu o'rinda, asosiy vositalar hisobining to'g'ri tashkil etilishi va samarali boshqarilishi korxona rahbarlari uchun muhim strategik ahamiyatga ega. Bu faqat moliyaviy tahlilni soddalashtirishi bilan birga, korxonaning umumiy faoliyatini boshqarish va rivojlantirishga ham katta hissa qo'shadi. Asosiy vositalardan samarali foydalanish, ularning yangilanishi va ishga tushirilishi orqali korxonalar nafaqat o'zining barqarorligini ta'minlashi, balki yangi imkoniyatlar yaratib, o'z biznesini yanada kengaytirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qosimov, A., & Xodjayev, S. (2022). Asosiy vositalar va ularning hisobini yuritish: Teoriya va amaliyot. Tashkent: Iqtisodiyot va statistika nashriyoti.
2. Kamilov, M., & Jumaniyozov, Z. (2021). Korxona moliyasining asosiy tamoyillari. Tashkent: O'qituvchi nashriyoti.
3. Sharipov, A. (2020). Amortizatsiya va uning asosiy vositalar hisobidagi roli. Tashkent: Tadbirkorlik va biznes nashriyoti.
4. Nurmatov, B. (2023). Buxgalteriya hisobi: Asosiy vositalar va ularning boshqarilishi. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
5. Mirzaev, F. (2021). Moliyaviy hisobotlar va soliq hisobi. Tashkent: Markaziy bank nashriyoti.